

VISITA + TALLER

El Teatre d'Ombres: el primer cinema

Educació infantil

GUIA DIDÀCTICA PEL PROFESSOR

Índex

1. Continguts: El teatre d'ombres	2
1.1. Orígens	2
1.2. L'arribada a Occident	3
Proposta de treball posterior a l'activitat al Museu del Cinema	5

Autor de l'activitat: Museu del Cinema

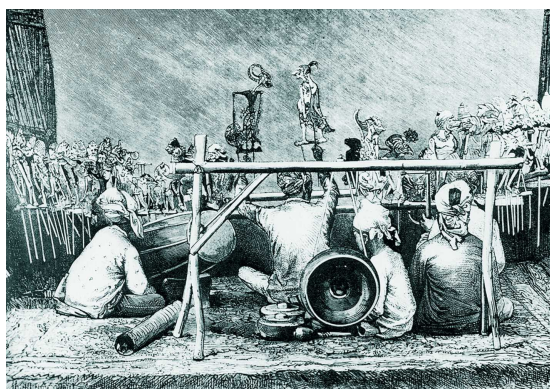

1. Continguts: El teatre d'ombres

Els espectacles d'ombres són el precedent més antic de la projecció d'imatges. És difícil datar cronològicament i geogràficament la seva aparició. El seu origen és molt remot; el mite de la caverna de Plató es podria considerar un dels antecedents més antics d'aquest tipus d'espectacles.

1.1. Orígens

És difícil precisar en quin país s'inicia aquesta tradició. Sens dubte, l'origen s'ha de cercar al continent asiàtic, alguns estudiosos parlen de l'Índia com el país originari del teatre d'ombres, d'altres parlen de la Xina. Els textos i referents més antics daten del segle XI. No obstant això, es tracta d'una tradició de transmissió oral i la seva existència es remunta encara més enllà. Es tracta d'un art que barreja la mitologia i la religiositat amb la tradició popular.

Teatre d'ombres javanès

En gairebé totes les civilitzacions asiàtiques el caràcter religiós és fonamental pel que fa a la representació del teatre d'ombres, que, com la major part d'art que denominem popular, és indissociable de la religió. Les companyies actuen sobretot en les festivitats i l'espectacle s'ofereix a les divinitats per demanar-los ajuda i protecció, o en ocasions especials, per agrair-los un favor particular. Abans de iniciar la representació s'ofereixen als déus un seguit d'ofrenes en senyal de respecte i per demanar la seva protecció.

A partir de la fascinació primitiva de les ombres, de la necessitat d'encarnar en figures plàstiques els codis socials i de conducta de la comunitat, les cultures orientals van desenvolupar representacions d'índole religiosa d'una gran complexitat literària i musical que van arribar a ser enormement populars i que en alguns països s'han conservat fins als nostres dies. La temàtica emprada és fonamentalment de caire mitològic. A l'Índia, i també a Indonèsia, es representen ja des del segle IV aC. diferents versions de les antigues epopeies del Mahabaratha i del Ramayana. A la Xina, els temes mitològics es representen mitjançant diferents llegendes locals, la més popular de les quals és La serp blanca.

Figura per a teatre d'ombres javanès

No es pot posar en dubte el caràcter ritual i màgic del primer espectacle en què es va fer ús d'una pantalla per projectar imatges en moviment; en aquest cas concret, ombres de figures fetes de diferents materials d'origen orgànic com ara la fusta i la pell de búfal, ase, daina o cabra. Aquest caràcter ritual i màgic es desprèn no només de la temàtica dels espectacles, sinó de les

pròpies ombres, que per si soles són un element que s'esmuny de la realitat i ens endinsa en un món eteri i intangible. El mot «ombra» té també el sentit d'ànima, d'esperit, de mort; l'expressió «el regne de les ombres» s'utilitza per parlar de la residència dels avantpassats, dels difunts. Es troba a mig camí del terrenal i el més enllà, entre la llum i la foscor. D'aquesta manera, amb l'ajuda de les representacions, es pretén evocar els morts o els déus. El teatre d'ombres posseeix una capacitat de fascinació única. Més que cap altre gènere teatral, és capaç de transportar el públic a un univers màgic. Existeix la hipòtesi segons la qual l'origen del teatre d'ombres és en el culte dels avantpassats morts. L'ombra actua com una referència simbòlica de l'ànima.

Totes aquestes interpretacions acostaven els participants a un univers molt ric del punt de vista simbòlic. L'espectador percep les aparences transformades i planes d'objectes bidimensionals dels quals amb prou feines es pot imaginar l'aspecte real. És precisament aquest efecte el que potencia l'aspecte màgic, oníric i irreal del teatre d'ombres, especialment a Orient, indret del qual n'és originari.

Sovint s'associa l'ombra amb un color, el negre, però aquest fet variarà depenent si el cos que projecta l'ombra és opac o translúcid. A Orient les ombres no eren només de color negre. Els cossos humans, pel fet de no ser transparents, configuren una imatge opaca i fosca en el fons clar de la pantalla, una ombra en definitiva; mentre que les figures poden ésser treballades per aconseguir transparència i d'aquesta manera projectar impressions acolorides.

Les oposicions de la claror i la foscor, del que és opac amb el que és transparent, tenen una gran potencialitat expressionista. Tanmateix, les figures més foradades, o bé completament translúcides i amb colorines, combinades amb el desenfocament degut a l'engrandiment de les imatges, provocat per l'allunyament i l'apropament de les figures a la pantalla, fan potenciar els efectes del focus lluminós.

1.2. L'arribada a Occident

D' Orient es passarà a Occident, on el teatre d'ombres arriba per les rutes d'intercanvi comercial, despulades de la seva intenció ritual originària.

A partir del segle XIV els espectacles d'ombres van arribar a Grècia i Turquia, on trobem en Karagoz, el protagonista de tots els espectacles, un personatge molt trapella i entremaliat que sempre estava fent malifetes. Amb aquest personatge la temàtica dels espectacles va esdevenir més popular i les històries van adquirir un caire més còmic.

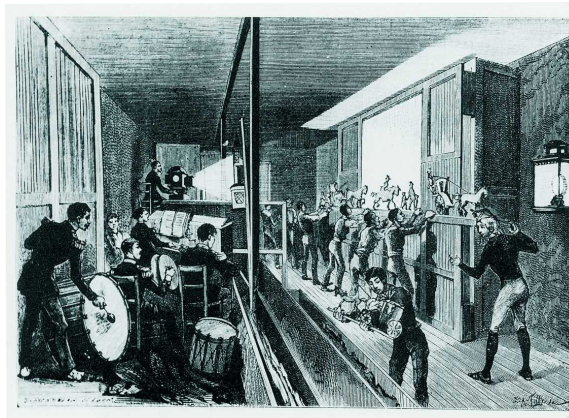
A diferència de les ombres orientals, protagonitzades sempre per divinitats, Karagoz és el primer personatge real

que es representa en ombres. Això produeix un efecte d'identificació amb l'espectador, que veu les aventures del protagonista com a seves. El que li passa al protagonista, per molt trapella que sigui, Karagoz en aquest cas, és més proper, més «real» que el que passava als déus de les ombres orientals.

Figura per a teatre d'ombres occidental

A Occident les històries representades parlen de nous temes, que sovint volen entretenir el públic i fins i tot parodiar determinades actituds i situacions polítiques i socials. Les figures abandonen la translucidesa i els colors per esdevenir opaques i projectar a la pantalla ombres de color negre. Aquestes figures estaven fetes de metall i eren més petites. A diferència d'Orient, on la finalitat d'aquests espectacles era religiosa, a Occident l'espectacle també esdevé joc, adquireix una finalitat més lúdica i a moltes llars de finals del segle XIX un petit teatre d'ombres ofereix a les famílies la possibilitat de representar històries animades.

Espectacle de teatre d'ombres a París

Durant la representació d'aquests espectacles era habitual l'ús de música que acompanyava els narradors que explicaven als visitants les històries que estaven veient.

A finals del segle XIX va tenir lloc una revifalla dels espectacles d'ombres. Apareixen els teatrets per a infants i l'ombromania, la creació de figures mitjançant l'ombra de les mans.

Aquest ressorgiment va ser aprofitat també per Rudolph Salis, que realitzava espectacles d'ombres a la sala Le Chat Noir dirigits a un públic format per artistes i intel·lectuals de l'època.

Exemples per a fer figures amb l'ombra de les mans

Proposta de treball posterior a l'activitat del Museu del Cinema

Proposta Educació Infantil

Si us ha semblat estimulants i engrescadors la proposta de treballar amb les ombres, us convidem a fer que aquesta experiència no s'acabi al Museu del Cinema. Des del servei pedagògic del Museu del Cinema, us proposem que seguiu experimentant amb les ombres i els vostres alumnes a l'aula. Us animem a representar a l'aula una història mitjançant l'espectacle d'ombres. Els passos que cal seguir són els següents:

1. Com a pantalla podeu utilitzar un tros de llençol vell i enganxar-lo al marc d'una porta. També podeu enganxar un cordill o corda ben estirada de paret a paret i penjar-hi un llençol, com qui estén la roba.
2. Inventeu una història entre tots els alumnes de la classe.
3. Elaboració de les figures per representar la història. Podeu agafar imatges de revistes, diaris, o també podeu buscar imatges per Internet, etc. A continuació, els retalleu i els podeu enganxar damunt una cartolina negra, tot resseguint el contorn amb un retolador negre gruixut. Després, piqueu amb un punxó el contorn de la figura.
4. Amb cinta adhesiva, enganxeu un bastonet a la figura.
5. Apagueu el llum de la sala i us situeu darrere la pantalla amb les figures, enceneu el focus i representeu l'obra.

Què necessiteu per fer l'espectacle d'ombres:

1. Cinta adhesiva
2. Bastonets
3. Tisores
4. Revistes i diaris vells
5. Un llençol vell
6. Un cordill

